

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

Ο αντιμπεριαλισμός της καταστροφής

Από τον ΔΙΟΝΥΣΗ ΓΟΥΣΕΤΗ

Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό The Athens Review of Books, τεύχος 18, Μάιος 2011

**Naomi Klein, *Το δόγμα του Σοκ. Η άνοδος του καπιταλισμού της καταστροφής*,
μτφρ. Άγγελος Φιλιππάτος, Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 2010, σελ. 718**

«Κατά έναν περίεργο τρόπο [οι Έλληνες], σώσατε το ΔΝΤ από τη χρεοκοπία»

Ναόμι Κλάιν

1.

[Η μέθοδος εργασίας] Ο Έλληνας αναγνώστης θα καταλάβει καλύτερα τον τρόπο εργασίας της Καναδής δημοσιογράφου και ακτιβίστριας, με μεγάλη δράση στο κίνημα της αντιπαγκοσμιοποίησης, Ναόμι Κλάιν, αν διαβάσει τις απόψεις της για ένα θέμα που το ζει και το γνωρίζει: την κατάσταση στη χώρα μας. Ο Άγγελος Αθανασόπουλος της πήρε συνέντευξη πριν ακόμα κυκλοφορήσει το βιβλίο της στα ελληνικά¹, στην οποία η Ν. Κλάιν φανερώνει με πόσο δογματισμό και πόση επιπολαιότητα βλέπει και ερμηνεύει τα πολιτικά φαινόμενα. Μας βεβαιώνει χωρίς δισταγμό:

«Παρακολουθώ από πολύ κοντά την ελληνική κρίση και φυσικά την παρέμβαση της τρόικας του ΔΝΤ, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Αυτό που με εντυπωσίασε, ιδιαίτερα στην αρχή της κρίσης, ήταν ότι οι Έλληνες αντιστάθηκαν στα όσα πήγαιναν να τους επιβληθούν. Όταν μάλιστα και στις Ηνωμένες Πολιτείες είχαμε την κρίση με τις τράπεζες, επεσήμαινα το γεγονός αυτό σε αμερικανούς συνομιλητές μου». Κι

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

ακόμη πιο αδίστακτα: «Κατά έναν περίεργο τρόπο, σώσατε το ΔΝΤ από τη χρεοκοπία»!

Αν η Ν. Κλάιν έκανε τον κόπο να δει τις δημοσκοπήσεις στη χώρα μας, ιδιαίτερα στην αρχή της κρίσης, θα διαπίστωνε ότι οι Έλληνες όχι μόνο δεν αντιστάθηκαν στην τρόικα, αλλά έδιναν σημαντικό προβάδισμα στο κόμμα που ενέταξε τη χώρα στον μηχανισμό στήριξης. Αλλά αυτή η διαπίστωση δεν ταιριάζει με την ιδεοληψία της και γι' αυτό βολικά την αντιστρέφει. Τις θέσεις της αυτές η Ν. Κλάιν επαναλαμβάνει σε συνέντευξή της στο περιοδικό *Επίκαιρα*. Εκεί όμως κάνει μια προσθήκη συν μία αντίφαση. Η προσθήκη είναι ότι

«Και στις δύο περιπτώσεις [Ελλάδα και Αργεντινή] έχουμε μια κρίση που δημιουργήθηκε με πλήρη συνέργεια του διεθνούς τραπεζικού συστήματος: ...πιστεύω ότι είναι παρόμοιες καταστάσεις, καθώς η Αργεντινή είναι μια χώρα με μεσογειακή κουλτούρα»ⁱⁱ.

Προκειμένου να ενοχοποιήσει το διεθνές τραπεζικό σύστημα, η Κλάιν δεν διστάζει μπρος στην αλήθεια. Την αλήθεια για την Αργεντινή την είπε επανειλημμένα ο ίδιος ο κεντροαριστερός πρώην πρόεδρος της χώρας Φερνάντο Ντε Λα Ρούα, ακόμη και σε ελληνικό τηλεοπτικό σταθμό: η καταστροφή δεν προήλθε από το διεθνές τραπεζικό σύστημα, αλλά από την επιλογή της κυβέρνησής του να μειώσει τα ελλείμματα μέσω της αύξησης των εσόδων με την επιβολή καινούργιων και μεγάλων φορολογικών επιβαρύνσεωνⁱⁱⁱ. Και για τη χώρα μας ομοίως η κρίση δεν δημιουργήθηκε με συνέργεια του διεθνούς τραπεζικού συστήματος. Δημιουργήθηκε από την καλοζωία με δανεικά.

Και η αντίφαση: η Ν. Κλάιν, αντίθετα με αυτά που δήλωσε στο *Βήμα* για την αντίσταση των Ελλήνων, τώρα δηλώνει:

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

«Υπάρχει και μία διαφορά με την Αργεντινή: Εκεί υπήρχε μία προθυμία η χώρα να ορθώσει το ανάστημά της στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα και στον εκφοβισμό του ΔΝΤ. Θεωρώ ότι, επειδή ο πληθυσμός κινητοποιήθηκε τόσο το 2001 και το 2002, απέρριψε τους πολιτικούς που δεν αντιστέκονταν στο ΔΝΤ».

Δηλαδή προσπαθεί να τα μπαλώσει. Αυτός είναι γενικότερα ο τρόπος εργασίας της Ν. Κλάιν. Ψεύδη ή μισές αλήθειες ή περίπου αλήθειες, αυθαίρετα συμπεράσματα, μονομερείς απόψεις. Όλα αυτά για να υπηρετήσει έναν αρρωστημένα δογματικό αντιιμπεριαλισμό. Με αυτόν τον τρόπο είναι στημένο το πολυσέλιδο βιβλίο της. Θα δώσουμε μερικά παραδείγματα:

Ισχυρίζεται ότι τα κέρδη μαζεύονται από τις αναπτυσσόμενες χώρες στις ιμπεριαλιστικές εκμεταλλεύτριες. Γράφει π.χ. για την Ινδονησία: «Η κρίση προκάλεσε ένα κύμα ιδιωτικοποιήσεων και οι πολυεθνικές εταιρείες επωφελήθηκαν» (σ. 371). Αναπτύσσει διεξοδικά ποιες πολυεθνικές αγόρασαν ποιες ινδονησιακές εταιρείες, αλλά ξεχνά να ψάξει αν εκτός από τις εταιρείες επωφελήθηκαν ή βλάφτηκαν οι πολίτες. Μάλλον το θεωρεί περιττό, διότι προφανώς ασπάζεται την απλοϊκή θεωρία του μηδενικού αθροίσματος. Αφού οι εταιρείες κερδίζουν, άρα οι πολίτες χάνουν. Άλλωστε είναι η συγγραφέας της Βίβλου κατά των πολυεθνικών (*No Logo*^{iv}). Την ίδια θεωρία έχει στη χώρα μας το ΚΚΕ και όχι μόνο. Γι' αυτό φτάσαμε στον πάτο και τώρα εκλιπαρούμε για ξένες επενδύσεις. Επιπλέον, είναι μύθος ότι τα κέρδη συγκεντρώνονται στις ιμπεριαλιστικές μητροπόλεις. Συμβαίνει το εντελώς αντίθετο. Ο «πρώτος κόσμος» είναι που χτυπήθηκε από την απουσία των κεφαλαίων και άρα επενδύσεων, σε σημείο που να σκέφτεται τη θέσπιση φορολογίας στη μετακίνηση κεφαλαίων. Πρόκειται για τον περίφημο φόρο του φιλελεύθερου νομπελίστα Τόμπιν, που ασμένως αγκάλιασε η

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

αριστερά για δικούς της λόγους. Η αυξανόμενη ευμάρεια πολλών αναπτυσσόμενων χωρών –ανάμεσά τους η Κίνα, η Ινδία, οι χώρες της Ν.Α. Ασίας– οφείλεται στον φιλελευθερισμό. Συγκεκριμένα, οφείλεται στην ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων, στην επάρατη «παγκοσμιοποίηση». Και η πείνα και η μιζέρια εμφανίζονται πλέον εκεί όπου δεν έφτασαν τα δυτικά κεφάλαια, λ.χ. η υποσαχάρια Αφρική.

Η όλη η συνωμοσιολογική κατασκευή της Κλάιν ξεκινάει από τη Χιλή του Πινοτσέτ για να φτάσει στο Ιράκ, αλλά και μέχρι τον τυφώνα Κατρίνα και το τσουνάμι στον Ινδικό, με κυρίως συγκολλητική ύλη την αυθαιρεσία, προσπαθώντας να δικαιώσει τη θεωρία του «καπιταλισμού της καταστροφής». Όμως ένας στοιχειωδώς προσεκτικός αναγνώστης θα δει στα ετερόκλητα υλικά και τα λογικά άλματα επίσης και μπόλικη ασυναρτησία. Υποτίθεται ότι ο Φρίντμαν πήγε στη Χιλή για να βοηθήσει τον Πινοτσέτ, ενώ στην πραγματικότητα πήγε προσκεκλημένος κάποιας τράπεζας για μια εξαήμερη σειρά διαλέξεων και με την ευκαιρία μίλησε με τον Πινοτσέτ για τρία τέταρτα της ώρας και στη συνέχεια του έστειλε ένα γράμμα με τη γνώμη του για την πορεία που έπρεπε να ακολουθηθεί. Αλλά οι σφοδροί επικριτές του Φρίντμαν, για το ταξίδι και τις συμβουλές του στον δικτάτορα Πινοτσέτ, δεν έβγαλαν λέξη για το ταξίδι και τις συμβουλές του στους δικτάτορες της Κίνας. Η ίδια η Κλάιν αναφέρει την καταγγελία του Φρίντμαν ότι οι επικριτές του «χρησιμοποιούσαν δυο μέτρα και δυο σταθμά» (σ. 255-256). Και γράφει στην επόμενη σελίδα: «Πέντε μέρες μετά την αιματηρή καταστολή [της πλατείας Τιεν Αν Μεν] ο Τενγκ απευθύνθηκε στο έθνος και κατέστησε απολύτως σαφές ότι δεν προσπαθούσε να προασπίσει τον κομμουνισμό, αλλά τον καπιταλισμό» (σ. 258). Από ποιους να προασπίσει τον καπιταλισμό; Από τους εξεγερμένους. Άρα, τι προάσπιζαν οι εξεγερμένοι; Μα προφανώς τον... κομμουνισμό!

Έχοντας «ξεσκεπάσει» τις συνωμοσίες του νοεφιλελευθερισμού -κυρίως των ΗΠΑ- εναντίον των λαών, η Ν. Κλάιν «ξεσκεπάζει» και τη Διεθνή Αμνηστία στο κεφάλαιο με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Οι παρωπίδες των “Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων”» (σ. 164-169). Η συγγραφέας παραδέχεται ότι στις εκθέσεις της η Διεθνής Αμνηστία εφαρμόζει

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

αυστηρή αμεροληψία. Όμως αυτό δεν της φτάνει. Απαιτεί να περιλαμβάνει και πολιτικολογία, προφανώς αντικαπιταλιστική. Ιδού η κριτική της για μια έκθεση του 1976 της Δ. Αμνηστίας για την Αργεντινή: «Όμως δεν υπήρξε καμιά άλλη επιδίωξη που καθιστούσε τη βία εξηγήσιμη ή αναγκαία. Η Διεθνής Αμνηστία δεν κάνει καμιά σχετική αναφορά. Στην έκτασης 92 σελίδων έκθεσή της δε γίνεται η παραμικρή μνεία στο γεγονός ότι η χούντα είχε αναλάβει την αναμόρφωση της χώρας σύμφωνα με μια σειρά από ακραίες καπιταλιστικές κατευθυντήριες οδηγίες». Το μυαλό της κυρίας Κλάιν δεν μπορεί να συλλάβει ότι αν περιελάμβανε στις εκθέσεις της τέτοια ιδεολογήματα (αληθή ή όχι), η Διεθνής Αμνηστία θα έχανε το κύρος της και συνεπώς η βοήθεια που πρόσφερε στο λαό της Αργεντινής θα μηδενιζόταν. Δεν μπορεί να καταλάβει ότι και το εύρος των μελών της οργάνωσης θα συρρικνωνόταν, αφού θα καταντούσε άλλη μια αριστερή οργάνωση.

2.

[Η φιλοσοφία του βιβλίου] Η Ναόμι Κλάιν θα διαφωνήσει με τον Μάο και τον οπαδό του Αλέξη Τσίπρα και συγκεκριμένα με τη φράση του Μεγάλου Τιμονιέρη «Μεγάλη αναταραχή, θαυμάσια κατάσταση». Για εκείνην, η μεγάλη αναταραχή είναι μεν θαυμάσια κατάσταση, αλλά για τον επάρατο νεοφιλελευθερισμό και τον αρχιερέα του, που δεν είναι άλλος από τον Μίλτον Φρίντμαν. Θα διαφωνήσει επίσης με τους κλασικούς του Μαρξισμού. Μέχρι τώρα, οι θεωρητικοί του Μαρξισμού είχαν εντοπίσει στον καπιταλισμό το στάδιο της αρχικής συσσώρευσης, το στάδιο της ανάπτυξης, το στάδιο του ιμπεριαλισμού, το στάδιο του μονοπωλιακού καπιταλισμού που είναι το στάδιο της παρακμής. Η Κλάιν, ως νέα θεωρητικός της αριστεράς, θα ανακαλύψει μετά από όλα αυτά τα στάδια ένα νέο στάδιο στην ιστορία του καπιταλισμού: τον *καπιταλισμό της καταστροφής*. Μόνο που δεν πρόκειται για παρακμή αλλά για κυριαρχία του καπιταλισμού!

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

Η βασική θέση του βιβλίου είναι ότι ο νεοφιλελευθερισμός είναι εξ ορισμού αντιλαϊκός. Μπόρεσε να κυριαρχήσει στον κόσμο μόνο εκμεταλλευόμενος το μαζικό αλάλιασμα του λαού, που ήρθε ύστερα από ένα συλλογικό σοκ: πόλεμος, τρομοκρατικές επιθέσεις, φυσικές καταστροφές. Έτσι μπόρεσε να προωθήσει αντιλαϊκές μεταρρυθμίσεις. Αρχιερέας δε του αντιλαϊκού νεοφιλελευθερισμού είναι ο Αμερικανός οικονομολόγος Μίλτον Φρίντμαν (1912-2006), καθηγητής οικονομίας στο Πανεπιστήμιο του Σικάγου και κάτοχος Βραβείου Νόμπελ οικονομίας. Για τη Ν. Κλάιν όμως είναι τόσο απάνθρωπος, που αποκαλείται «ο άλλος δόκτορας του σοκ» – ο πρώτος είναι η CIA, που πραγματοποιεί βασανιστήρια για να «αποδομηθεί και να αναπλαστεί ο ανθρώπινος νους» (σ. 43).

Όλη την περίπλοκη δομή και λειτουργία της εξουσίας στο πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό σύστημα η Ν. Κλάιν τη συρρικνώνει απελπιστικά στον νεοφιλελευθερισμό και τις εταιρείες. Ο νεοφιλελευθερισμός είναι η κυριαρχία της αγοράς και των εταιρειών πάνω στο κράτος και συνεπώς πάνω στους ανθρώπους. Οι νεοφιλελεύθεροι «καπιταλιστές της καταστροφής» караδοκούν, σαν τις ύαινες, για να χιμήξουν πάνω στο θύμα τους, μόλις του συμβεί η καταστροφή, που ενίοτε την έχουν οργανώσει οι ίδιοι. Σ' αυτή την τελευταία περίπτωση είναι που εξομοιώνονται εντελώς με τους βασανιστές του Αμπού Γκράμπ. Η κυριαρχία τους στηρίζεται στο σοκ και όχι σε ιστορικά δημιουργημένους παραγωγικούς και κοινωνικούς συσχετισμούς. Προφανώς, ο μαρξιστής πατέρας της ξέχασε να της μάθει ότι και οι κομμουνιστικές επαναστάσεις (από τη ρωσική και την κινεζική μέχρι τους σπαρτακιστές της Γερμανίας) μετά από το σοκ πολέμων, ή στη διάρκεια πολέμων, ξεσπούσαν.

3.

[Η παγκόσμια υποδοχή του βιβλίου] Το *Δόγμα του σοκ* με την εμφάνισή του, το 2007, έτυχε μεγάλης δημοσιότητας και το 2008 έλαβε το βραβείο του βρετανικού

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

Πανεπιστημίου Warwick. Παραθέτω αποσπάσματα κριτικών από την εφημερίδα *The New York Times*:

— Κάτω από τον ειρωνικό τίτλο «Όλα είναι μια μεγάλη καπιταλιστική συνωμοσία» ο Τομ Ρέντμπερν γράφει: «Όταν ο Μίλτον Φρίντμαν πέθανε πέρυσι, η παραδοχή του έργου του ήταν σχεδόν καθολική. Ακόμα και οι ιδεολογικοί αντίπαλοί του, όπως ο Πολ Κρούγκμαν και ο Λόρενς Σάμερς, αντιμετώπισαν με σεβασμό τον νομπελίστα που δίδαξε για δεκαετίες στο Πανεπιστήμιο του Σικάγου. Ο σεβασμός έλειψε από την Ναόμι Κλάιν. Στο καινούργιο βιβλίο της *Το δόγμα του σοκ: η άνοδος του καταστροφικού καπιταλισμού* κατά βάση κατηγορεί τον Φρίντμαν ως νονό μιας μαφιόζικης συμμορίας, των “παιδιών του Σικάγου”, που εκμεταλλεύτηκε τον αποπροσανατολισμό του λαού συσχετισμένο με καταστροφές και πολιτικές κρίσεις, ώστε να επιβάλουν την απεχθή ιδεολογία της ελεύθερης αγοράς σε μεγάλο μέρος του κόσμου»^v.

— Ο Ντέιβιντ Κόλμαν γράφει για το βιβλίο επίσης σαρκαστικά: «Η δομή των βιβλιοπωλείων, αλλά και των καταλόγων μπεστ σέλερς χωρίζει τα βιβλία σε μυθιστοριογραφία και δοκίμια. Όμως, με τόση θολούρα μεταξύ των δύο, έχει νόημα αυτός ο διαχωρισμός;»^{vi}.

— Ακόμη και ο ιδεολογικός αντίπαλος του Φρίντμαν, ο νομπελίστας Τζόζεφ Στίγκλιτς –σε κριτική του που αρχίζει με τη φράση «Δεν υπάρχουν απρόβλεπτα ατυχήματα στο κόσμο όπως τον βλέπει η Ναόμι Κλάιν» για να συνεχίσει αναφερόμενος στον τυφώνα Κατρίνα όπως το είδε η συγγραφέας– χαστουκίζει το βιβλίο ευγενικά: «Η Κλάιν δεν είναι πανεπιστημιακή και δεν μπορεί να κριθεί ως τέτοια. Υπάρχουν πολλές υπεραπλοποιήσεις στο βιβλίο της»^{vii}.

— Στο βιβλίο της Κλάιν παραπέμπει με θετικό τρόπο, αλλά παρεμπιπτόντως, ο νομπελίστας Πολ Κρούγκμαν^{viii} σε πρόσφατο άρθρο του με θέμα τον φετινό ξεσηκωμό των δημοσίων υπαλλήλων στο Γουινσκόνσιν.

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

Στους *Times* του Λονδίνου τώρα, ο Ρόμπερτ Κόουλ είναι επίσης σαρκαστικός:

«Μας λυπήθηκε και συγκρατήθηκε. Απέφυγε να μας υποδείξει ότι οι φυσικές καταστροφές κατασκευάστηκαν και αυτές από τον άξονα των κακών οικονομολόγων, αν και κάποτε φτάνει κοντά σ' αυτό. Οι οπαδοί της θεωρίας της συνωμοσίας θα διαβάσουν με ηδονή τις διαβολές που εκτοξεύονται αριστερά, δεξιά (ιδιαίτερα εκεί) και προς το κέντρο. Όμως ακόμα και οι πιο εύπιστοι θα αμφισβητήσουν τον παραλληλισμό μεταξύ των σαδιστικών πειραμάτων ηλεκτροσόκ που επεβλήθησαν σε ψυχικά ασθενείς στον Καναδά τη δεκαετία του '50 και των προσπαθειών να αναπλάσουν τις κοινωνίες του ανατολικού μπλοκ μετά την κατάρρευση του σοβιετικού μοντέλου. Η παρομοίωση είναι εντυπωσιακή, αλλά προχωράει πολύ μακρύτερα από τα όρια της λογικής»^{ix}.

Ο Αλεξάντερ Κόκμπερν, στην κριτική που άσκησε από τους *The Sunday Times* σημειώνει:

«Η αριστερά είχε πάντα ως γενικό αξίωμα ότι ο καπιταλισμός είναι καταδικασμένος. Όμως σήμερα οι περισσότεροι από τους αριστερούς φρονούν ότι ο καπιταλισμός είναι αήττητος και έντρομοι διοχετεύουν ο ένας στον άλλον στοιχεία για τη διαβολική επάρκεια των στελεχών του συστήματος. Το Διαδίκτυο πολλαπλασιάζει τον φόβο τους. Προσδίδει σ' αυτά τα στελέχη ιδιότητες καταστροφικές. Τούτη η καταστροφικότητα διαποτίζει το μεγαλύτερο μέρος της αγγλόφωνης αριστεράς δυτικά του Ατλαντικού, επτά χρόνια μετά τους Μπους και Τσένι και αποτελεί τον σκελετό του βιβλίου της Ναόμι Κλάιν *Το Δόγμα του Σοκ*»^x.

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

Η βρετανική αριστερή εφημερίδα *The Guardian*, όπως και το αμερικανικό περιοδικό *The Nation*, έχει την Ν. Κλάιν συνεργάτιδά της, όπως και τον αριστερό τ. καθηγητή του LSE Τζον Γκρέι. Ο δεύτερος έγραψε στην *Guardian* για το βιβλίο της ότι «είναι ένα από τα λίγα που μας βοηθούν να καταλάβουμε τη συγκυρία». Η δε Ν. Κλάιν έχει ανεβάσει το άρθρο του στην ιστοσελίδα της. Δεν πρόσεξε ίσως ότι λίγο πιο πάνω ο Τζον Γκρέι σημειώνει: «Γράφει με την ίδια λαϊκίστικη διάθεση, που αντανακλάται και στο πρώτο της βιβλίο *No Logo*, που δημοσιεύτηκε πριν επτά χρόνια. Η Ν. Κλάιν εισηγείται ότι οι καταστροφές είναι κατασκευασμένες, ότι είναι μέρος μιας προμελετημένης πολιτικής των εταιρειών με μυστική επιρροή στην κυβέρνηση»^{xi}.

Ο Τζον Γουίλμαν, εκδότης των *Financial Times* στο Ηνωμένο Βασίλειο, έγραψε:

«Η Κλάιν συνδέει γεγονότα σε παγκόσμιο επίπεδο με συνδετικό κρίκο την ανάμιξη των παιδιών του Σικάγου, μαθητών του Μίλτον Φρίντμαν, που παραβλέπουν τη βία και την οικονομική αποδιοργάνωση προκειμένου να επιβάλουν τις μεταρρυθμίσεις τους. Πρόκειται για συνωμοσία με δυναμική πολύ ισχυρότερη από των μασόνων ή των κομμουνιστών. Με τρόπο μαγικό πείθουν εκλεγμένους (και μη) πολιτικούς ηγέτες να ανατρέψουν τη δημοκρατική βούληση και να εφαρμόσουν το δόγμα Φρίντμαν»^{xii}.

Ο εκδότης του αριστερού περιοδικού *Left Business Observer* Ντουγκ Χένγγουντ ανάμεσα σε άλλα επικριτικά έγραψε:

«Για την Κλάιν, η εισβολή στο Ιράκ δεν ήταν τόσο μια γεωπολιτική επιχείρηση όσο μια απόπειρα ολοκλήρωσης της αντεπανάστασης της Σχολής του Σικάγου, που ξεκίνησε στη Χιλή το 1973, δηλαδή της μεταφοράς του

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

“Φρίντμανικού” μοντέλου στη Μ. Ανατολή. ... Όμως, ο ίδιος ο Φρίντμαν αντιτάχθηκε στην εισβολή»^{xiii}.

Τέλος, ο κεντροαριστερός πολιτικός επιστήμων Στίβεν Χολμς, καθηγητής της νομικής σχολής του New York University, σε μια εκτενέστατη κριτική του στο *London Review of Books* ανάμεσα σε άλλα γράφει:

«Η Κλάιν είναι μια ενεργητική και αχόρταγα περίεργη ταξιδιώτισσα που φαίνεται να έχει να αναφέρει κάτι έντονο και θαμπωτικό για σχεδόν κάθε γωνιά του κόσμου. Ωστόσο, ορισμένοι μπορεί να αισθάνονται ότι ξεφεύγει από την πραγματικότητα. ... Η Κλάιν ισχυρίζεται ακόμα και ότι ανακάλυψε το πρόγραμμα της διάλυσης του Ιράκ μέσα στα γραφτά του Φρίντμαν ... Μετά την επιχειρηματολογία της ότι η Χιλή αποτέλεσε εργαστήριο του Φρίντμαν για τα ιδεώδη της ελεύθερης αγοράς, θα πρέπει να αναγνωρίσει το άβολο γεγονός ότι ο Πινοτσέτ αρνήθηκε να αντιστρέψει την εθνικοποίηση των ορυχείων χαλκού που έγινε από τον Αλιέντε ... Στη συνέχεια, ισχυρίζεται ότι τα βασανιστήρια του Αμπού Γκράμπ γίνανε πρωτίστως για οικονομικούς λόγους και μάλιστα ήσαν μέρος της σταυροφορίας για την απελευθέρωση της παγκόσμιας αγοράς. Ακόμη, ισχυρίζεται ότι οι δυνάμεις κατοχής επέτρεψαν εσκεμμένα το πλιάτσικο του εθνικού μουσείου της Βαγδάτης και τον εμπρησμό της εθνικής βιβλιοθήκης. Αυτές οι πράξεις που εμφανίστηκαν ως εγκληματική αμέλεια, ήταν στην πραγματικότητα μια μορφή πολιτιστικής λοβοτομής, συλλογική θεραπεία – σοκ, με στόχο να αποδομήσει τα μυαλά των Ιρακινών και να περιορίσει την ικανότητά τους να αντισταθούν στις μεταρρυθμίσεις της ελεύθερης αγοράς. Ποτέ δεν εξήγησε με ποιον τρόπο τα αρχαία χειρόγραφα που βρίσκονται καταχωρημένα σε μια βιβλιοθήκη θα

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

ενίσχυαν την αντίσταση των Ιρακινών σε ένα ριζοσπαστικό οικονομικό πρόγραμμα»^{xiv}.

4.

[Η υποδοχή του βιβλίου στην Ελλάδα] Στην επαρχιώτικη χώρα μας δεν βρέθηκε μια κριτική φωνή για το βιβλίο. Η υποδοχή του έμοιαζε με την αποθεωτική εκείνη, παλιότερα, του Νόαμ Τσόμσκι. Όχι άδικα. «Είναι η πιο πετυχημένη συγγραφέας, μετά τον Νόαμ Τσόμσκι, στην εκλαίκευση αριστερών ιδεών την εποχή του μετα-Μαρξισμού», απεφάνθη ο Τζόνναθαν Κέι, συμπατριώτης της Κλάιν και διευθυντής της εφημερίδας *National Post* του Τορόντο^{xv}. Μπορεί ο Τζ. Κέι να το έγραψε ειρωνικά, όμως όταν ήρθε ο Τσόμσκι στη χώρα μας είδαμε να δημιουργείται γύρω του κάτι σαν αντιμπεριαλιστικό προσκύνημα. Κάτι σαν αντιμπεριαλιστικό προσκύνημα ήσαν και οι αναφορές στο *Δόγμα του Σοκ*.

Μιλήσαμε ήδη για τη συνέντευξή της Κλάιν στο *Βήμα*, πριν ακόμη κυκλοφορήσει το βιβλίο της στα ελληνικά, που την αποκαλεί «Πασιονάρια του Κινήματος κατά της Παγκοσμιοποίησης», η οποία «μιλάει με μια τόσο απαλή φωνή που δεν μπορείς να φανταστείς ότι κρύβει μέσα της τόσο δυναμισμό»^{xvi}. Το εκλεκτής ποιότητας όπιο για αντιμπεριαλιστές όμως διακινείται κι από *Τα Νέα* («Βιβλιοδρόμιο»). Θαυμάστε:

«Ηλεκτροσόκ σε πολίτες με στόχο την ανάπλαση του ανθρώπινου νου. Ούτε θεωρία συνωμοσίας ούτε εικόνα από στρατόπεδα συγκέντρωσης. Το βιβλίο της Ναόμι Κλάιν αποκαλύπτει τη βαρβαρότητα πίσω από τη βιτρίνα του καπιταλισμού. Θεραπείες με ηλεκτροσόκ με στόχο την “αποδόμηση” και “ανάπλαση” της προσωπικότητας. Αυτό ήταν το υπόβαθρο για τα πειράματα εις βάρος δεκάδων αμερικανών πολιτών τη δεκαετία του 1950, τα οποία οργάνωσαν και εκτέλεσαν επιφανείς ψυχίατροι και επιτελεία των αμερικανικών μυστικών υπηρεσιών».

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

Κι αυτές είναι μόνο οι εισαγωγικές φράσεις του Κωστή Καρπόζηλου^{xvii}...

Στη γραμμή της Κλάιν, ο συνδημιουργός του αφελέστατου ντοκιμαντέρ *Debtocracy* (Χρεοκρατία). Όταν ο ίδιος πρόσφατα απολύθηκε από τη δουλειά του, μας αποκάλυψε ότι: «Όπως η χούντα του Πινοσέτ στη Χιλή αποτέλεσε πειραματικό εργαστήριο του νεοφιλελευθερισμού, έτσι και το επάγγελμα του δημοσιογράφου [στην Ελλάδα του 2011] έγινε ένα μικρό θερμοκήπιο για τη δοκιμή της μαύρης, ανασφάλιστης και ελαστικής εργασίας»^{xviii}.

Ο Μανώλης Δρεττάκης, με το κύρος του τ. καθηγητή και τ. υπουργού, αποφαινεται βαρυσήμαντα ότι «στη χώρα μας εφαρμόζονται πιστά οι συνταγές του δόγματος του σοκ, συνταγές που έχει υιοθετήσει η τρόικα ακολουθώντας την πάγια πολιτική του ΔΝΤ, που δεν είναι άλλη από το δόγμα του σοκ. Αυτή η τεχνογνωσία ήταν βασικός λόγος για τον οποίο η ΕΕ ζήτησε από το ΔΝΤ να είναι μέλος της τρόικας»^{xix}.

Ο δημοσιογράφος Στέλιος Κούλογλου μας ενημέρωσε ότι το περιοδικό *Dow Jones Business News* ανακήρυξε το *Δόγμα του Σοκ* «ίσως το πιο σημαντικό βιβλίο του 21ου αιώνα για την οικονομία»^{xx}. Ο Κούλογλου φαίνεται να θεωρεί ότι τα αμερικανικά περιοδικά μοιάζουν με τον *Ριζοσπάστη*, που όλα τα κείμενά του ακολουθούν την κομματική γραμμή, αλλιώς κόβονται. Όμως, τα αμερικανικά περιοδικά νοιάζονται να δώσουν μια ολόπλευρη πληροφόρηση στον αναγνώστη τους και γι' αυτό μπορεί στο ίδιο περιοδικό να φιλοξενείται μια άποψη και η αντίθετή της. Επί του συγκεκριμένου, το περιοδικό δεν ανακήρυξε απολύτως τίποτα. Απλώς ο αρθρογράφος του, Πολ Φάρελ, έγραψε: «...πρέπει να διαβάσετε αυτό που ίσως είναι το πιο σημαντικό βιβλίο του 21ου αιώνα για την οικονομία»^{xxi}. Αυτό δεν συνιστά προφανώς «ανακήρυξη» και μάλιστα από το περιοδικό!

Ωστόσο, τη μεγαλύτερη τιμή στο βιβλίο την επιφύλαξε ο Μίκης Θεοδωράκης, ενώπιον των παιδιών της *Νέας Αντίστασης*, εκθειάζοντάς το με τα ακόλουθα λόγια του καθ' ημάς αντιιμπεριαλισμού:

Ηπίτου 17B, Αθήνα 105 57 • Τηλ.: 210 331 2960 • Φαξ: 210 331 2284 • andrian4@acg.edu, www.acg.edu

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

«Θεωρώ το βιβλίο της Ναόμι Κλάιν ως βασικό κώδικα και οδηγό, προκειμένου να γνωρίσουμε καλά την πεμπτούσια της νέας πολιτικής του Ιμπεριαλισμού που συνίσταται στη βίαιη μεταλλαγή προσώπων και κοινωνιών μέσω των μεθόδων ηλεκτροσόκ για τα άτομα και δέους και σοκ για τα κοινωνικά σύνολα σε απρόσωπες, άβουλες και πειθαρχημένες μονάδες στα επίπεδα του ζώου και του κοπαδιού, ώστε να διασφαλιστεί η απρόσκοπτη κυριαρχία του διεθνούς Μαύρου Μπλοκ με επίκεντρο το στρατιωτικό, οικονομικό Διευθυντήριο των ΗΠΑ»^{xxii}.

Είναι απορίας άξιο ότι ο ελληνολάτρης Μίκης αποδέχεται με θαυμασμό θα έλεγα το βιβλίο μιας Καναδέζας, σαν να είναι πρωτότυπη η σκέψη της, σαν να κομίζει αντιιμπεριαλιστική γλαύκα, λες και όλα αυτά κι ακόμη περισσότερα δεν τα έχει «αποκαλύψει» προ πολλού ο ημέτερος Δημοσθένης Λιακόπουλος (βλ., π.χ., το *Υποταγή συνειδήσεων*). Λες και δεν διαθέτουμε σωρεία εγχώριων αντιιμπεριαλιστών με ακαταμάχητο φρόνημα και πνευματικό ανάστημα, όπως λ.χ. τους νομοπαρασκευαστές του Ανδρείκου ορθόδοξου σοσιαλισμού, Γ. Κασιμάτη και Κ. Μπέη, οι οποίοι σαφώς προπορεύονται της Κλάιν!^{xxiii}

Στην ελληνική του έκδοση το βιβλίο έχει κολλημένη στο εξώφυλλο τη φράση «διεθνές best seller» η οποία δεν υπάρχει στο κατά τα λοιπά πανομοιότυπο αρχικό αγγλικό εξώφυλλο. Διότι θα αποτελούσε δυσφημιστική ένδειξη για τη σοβαρότητά του – αφού έτσι το εξομοιώνει, ως μπεστ σέλερ, με βιβλίο τύπου Άρλεκιν. Αυτά όμως είναι μάλλον ψιλά γράμματα για τη χώρα μας: το βιβλίο, από την ημέρα που κυκλοφόρησε (Οκτώβριος 2010) μέχρι και τον Απρίλιο του 2011, βρίσκεται σταθερά στη λίστα των μπεστ σέλερ^{xxiv}.

5.

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

Πού οφείλεται αυτός ο ελληνικός ομόθυμος έπαινος σ' ένα βιβλίο για το οποίο διεθνώς οι επαινετικές κρίσεις σαφώς υστερούν σε σχέση με τις δυσμενείς; Πού οφείλεται η ευρεία αποδοχή όλων των κειμένων που αναφέρονται στον κομμουνισμό, ακόμα και εκείνων του επιπέδου του *Δόγματος του σοκ*, όταν στις χώρες των εταίρων μας τα κομμουνιστικά κόμματα έχουν συρρικνωθεί μέχρι εξαφανίσεως; Ο αντιαμερικανισμός και γενικότερα η εχθρότητα προς τη Δύση αποτελεί παράδοση για τη συντριπτική πλειονότητα της χώρας μας. Κατά καιρούς, η πλειονότητα των Ελλήνων έχει συνταχθεί με οποιονδήποτε δικτάτορα ή σφαγέα, αρκεί αυτός να είναι εχθρός της Δύσης και των αξιών της. Τη λατρεία αυτή εξέφρασε συνοπτικά ο σημερινός Πρόεδρος της Δημοκρατίας Κάρολος Παπούλιας, όταν σε ανύποπτο χρόνο αποφαινόταν:

«Ο Μιλόσεβιτς, όπως και μερικοί άλλοι ηγέτες, όπως ο Καντάφι, ο Σαντάμ Χουσεΐν και του Ιράν, είναι στο στόχαστρο της υπερδύναμης. Είναι αυτές οι δυνάμεις που πολλές φορές δεν έσκυψαν το κεφάλι. Η παγκοσμιοποίηση δε θέλει ψηλά το κεφάλι, θέλει χαμηλά τα κεφάλια. Θέλει είλωτες που αποδέχονται αυτήν την πολιτική. Ο Μιλόσεβιτς αντιστάθηκε και αυτό δε θα μπορούσε να του το συγχωρέσουν, τόσο οι ΗΠΑ, όσο και μερικές ευρωπαϊκές δυνάμεις, οι οποίες ξεχνούν τους δεσμούς που είχαν με τη Βαλκανική και ιδιαίτερα με τη Σερβία»^{xxv}.

Πού οφείλεται, όμως, και κυρίως πώς συντηρείται αυτή η παράδοση; Οφείλεται κυρίως στην ανασφάλεια του Έλληνα. Σε μια χώρα που δεν παράγει σχεδόν τίποτα, που αποδεικνύεται ουραγός και παρίας στην Ευρώπη, σε μια χώρα που το ιδανικό της νεολαίας είναι μια θέση στο Δημόσιο με εξασφαλισμένο διά βίου μισθό, είναι ιδεολογικά βολικό το όραμα του κομμουνισμού. Πρώτον, διότι είναι άπιαστο και έτσι ακίνδυνο. Δεύτερον, διότι επιτρέπει σε όποιον θέλει να ρίχνει εκ του ασφαλούς ιδεολογικές πέτρες και αναθέματα σε όσους προκόβουν και δημιουργούν. Κρύβοντας έτσι με

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

αντιιμπεριαλιστικές κραυγές τον φθόνο του και ανακουφίζοντας το αίσθημα κατωτερότητάς του, παριστάνοντας το θύμα των κακών Δυτικών. Οι Δυτικοί είναι αυτοί που μας εμποδίζουν να αναπτυχθούμε! Στην πραγματικότητα πρόκειται για συμπλεγματική συμπεριφορά, αντίστοιχη με το ξέσπασμα εναντίον της τρόικας, όταν εκείνη μίλησε για πωλήσεις δημόσιας περιουσίας αξίας 50 δισ. την ώρα που και οι δικοί μας κυβερνώντες έλεγαν τα ίδια. Η ίδια ανασφάλεια επέβαλε δρακόντεια εργατική προστασία, που καταλήγει στο αντίθετό της, σε αντεργατική πολιτική, για δυο λόγους. Πρώτον, διότι αποτρέπει τις ξένες επενδύσεις που προσφέρουν θέσεις εργασίας και, δεύτερον, διότι προκαλεί ανεργία, αφού αποτρέπει την πρόσληψη προσωπικού και από τις ελληνικές επιχειρήσεις^{xxvi}.

Το *Δόγμα του Σοκ* ταιριάζει γάντι στην ψυχολογία μας. Ξεσκεπάζει τις «συνωμοσίες» των Δυτικών, ενώ η συγγραφέας του επιβεβαιώνει το πόσο είμαστε θύματά τους: «Η Ελλάδα θυσιάστηκε για να σωθεί η ευρωζώνη. Και για να γίνει, σας εκπαιδεύουν να αισθάνεστε ένοχοι γι' αυτό που είστε. Έχουν ήδη διαγνώσει ότι είστε άρρωστοι»^{xxvii}. Επιβεβαιώνει δηλαδή ότι εμείς δεν φταίμε ποτέ σε τίποτα. Πώς να μην τη λατρεύουμε;

ⁱ *Το Βήμα*, 2.10.2010. Αν πληκτρολογήσει κανείς στο Google τον τίτλο της εν λόγω συνέντευξης (Ναόμι Κλάιν, «Σας εκπαιδεύουν να αισθάνεστε ένοχοι») θα δει ότι έχει αναπαραχθεί σε 9.570 αριστερούς και ακροδεξιούς ιστότοπους και blogs. Αξίζει να διαβαστεί ολόκληρη: <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=357999>

ⁱⁱ *Επίκαιρα*, 10.11.2010. <http://tinyurl.com/62phtap>

ⁱⁱⁱ Βλ. Α. Ανδριανόπουλος, «Ευφυείς και ηλίθιοι», 9.10.2010. <http://tinyurl.com/6dd5d8o>

^{iv} Naomi Klein, *No Logo. No space, no choise, no jobs: Η βίβλος του αντι-εταιρικού ακτιβισμού*, μτφρ. Δάφνη Βούβαλη, επιμ. Κώστας Μελάς, Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 2005.

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

---

^v Tom Redburn, “It’s All a Grand Capitalist Conspiracy”, NYT, 29.2.2007.

<http://tinyurl.com/3kx3wbd>

^{vi} David Colman, “A Small Bottle of Calm in a World Gone Mad”, NYT, 7.10.2007.

<http://tinyurl.com/3znxhvm>

^{vii} Joseph Stiglitz, “Bleakonomics”, NYT (*Sunday Book Review*), 30.9.2007.

<http://tinyurl.com/3wt2odb>

^{viii} Paul Krugman, “Shock Doctrine, U.S.A.”, NYT, 24.2.2011. <http://tinyurl.com/4e3hs5t>

^{ix} Κριτική του Robert Cole, *The Times*, 12.10.2007. <http://tinyurl.com/65gwger>

^x Alexander Cockburn, *The Sunday Times*, 16.9.2007. <http://tinyurl.com/6dskq4h>

^{xi} John Gray, “The End of the World as We Know It”, *Guardian*, 15.9.2007.

<http://tinyurl.com/com2mz>

^{xii} John Willman, “The Profits of Doom”, *Financial Times*, 20.10.2007. <http://tinyurl.com/63u9lpk>

^{xiii} Doug Henwood, “Awe, shocks!”, *Left Business Observer*, no 117, Μάρτιος 2008.

<http://www.leftbusinessobserver.com/Shock.html>

^{xiv} Stephen Holmes, “Free-Marketeering”, *London Review of Books*, vol. 30, no. 9, 8.5.2008.

<http://tinyurl.com/48yolnj>

^{xv} Βλ. Ian Austen, *The New York Times*, 24.9.2007.

^{xvi} *Το Βήμα*, 2.10.2010.

^{xvii} *Τα Νέα*, 22.1.2011.

^{xviii} *Lifo*, φ. 244, 6.4.2011. <http://www.lifo.gr/mag/columns/3841>

^{xix} *Ελευθεροτυπία*, 27.1.2011.

^{xx} *Lifo*, φ. 194, 11.3.2010.

^{xxi} Paul B. Farrell, *Dow Jones Business News*, 16.10.2007. <http://tinyurl.com/32hfqk>

Ηπίτου 17B, Αθήνα 105 57 • Τηλ.: 210 331 2960 • Φαξ: 210 331 2284 • andrian4@acg.edu, www.acg.edu

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

^{xxii} *Ελευθεροτυπία*, 7.2.2011.

^{xxiii} Στη νέα αντίσταση πρωτοστατούν τα –κάποτε– παιδιά της Αλλαγής, Γεώργιος Κασσιμάτης, ομότιμος Καθηγητής συνταγματικού δικαίου Πανεπιστημίου Αθηνών και Κώστας Μπέης, ομότιμος καθηγητής πολιτικής δικονομίας του ίδιου πανεπιστημίου και τώρα χειροτονημένος ιερέυς. Παραθέτουμε λίγες από τις πολλές καταγγελίες που έκαναν οι εν λόγω στην εκπομπή του Γ. Αυτιά (Alter, 14.4.2011):

Κασσιμάτης: Η τρόικα, δηλαδή οι δανειστές μας, οι «16» της ευρωπαϊκής ζώνης και το ΔΝΤ δεν θέλουν να αναπτυχθεί η Ελλάδα ακριβώς για να απομυζούν τα εύκολα, δηλαδή τις περικοπές. Η τρόικα είναι εκτός Συντάγματος και εκτός ευρωπαϊκής νομιμότητας.

Μπέης: Έχουμε υποδουλωθεί χωρίς να έχει ενημερωθεί ο ελληνικός λαός.

Κασσιμάτης: Φοβάμαι μια οικονομική χιτλεροποίηση της Ευρώπης. Σήμερα η Ελλάδα βρίσκεται υπό κατοχή.

Μπέης: Η σκιά της σημερινής Ευρώπης πέφτει βαριά, όπως έπεφτε βαριά και η σκιά της χιτλερικής Γερμανίας.

Κασσιμάτης: Οι βαθύτεροι σκοποί της [δανειακής] σύμβασης δεν είναι να πάρουν πίσω τα λεφτά. Είναι να πάρουν την Ελλάδα.

Και η κορυφαία καταγγελία:

Κασσιμάτης: Ακούω ότι η κυβέρνηση θα κλείσει όλες τις παιδικές βιβλιοθήκες της Ελλάδας και θα καταργήσει την οργανωμένη έρευνα (sic) στα πανεπιστήμια.

^{xxiv} Βλ. τη λίστα των μπεστ σέλερ του Ελευθερουδάκη: www.books.gr/BestSellers.aspx

^{xxv} *Ριζοσπάστης*, 3.7.2001.

^{xxvi} Βλ. σχετικά, Ιωάννης Ληξουριώτης: «Ο μονοπωλιακός συνδικαλισμός και η ωφελιμότητά του», *The Athens Review of Books*, τχ. 17, Απρίλιος 2011.

^{xxvii} *Το Βήμα*, 2.10.2010.